

den ankomne

Fritänkaren

Nr. 61 Advent 1997

Femte årgångens nummer 10.

Innehåll :

Fritänkaren fyller fem år	2
Rachmaninov	3
Raoul Wallenberg lever ännu! (del 2)	5
Den suveräne Frederick Forsyth	7
Jämförelser mellan John Le Carré, Frederick Forsyth och Ken Follett	8
Shakespearedebatten går vidare - Laila Roth har ordet	9
Bakgrunden till några Shakespearedramer	12
<i>Resor:</i>	13
Drömmresan, del 6 : Catania	13
Expedition Oman, del 7 och avslutning	15
Indiska äventyr (eller) Ödesresan, del 1	17
Expedition Tibet maj '97, del 5	19
Filmen "Sju år i Tibet"	22

I detta nummer står Ryssland i focus (se artiklarna om Rachmaninov, Raoul Wallenberg och Frederick Forsyth), vars situation i nutiden mot bakgrunden av vad som har varit är en ständig källa till spänning, intresse och oro. Shakespearedebatten når nya höjder, fastän vi denna gång tyvärr saknar ett väntat inlägg från John Bede. En ny fatal resa inleds (*Ödesresan*) medan vi når slutet på Omanexpeditionen. Tibet får smycka finalen på detta den femte årgångens avslutande nummer, som egentligen bara är förberedande för nästa årgång.

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men behandlar även gärna politik, religion och resor.

Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt minst 2 på engelska. Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration : 200 kr (även i Danmark och Norge)

(i Finland : 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut i detta nummer : 27.11.1997

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 47

Fritänkaren fyller fem år.

Fritänkaren föddes den 29 november 1992, som var det årets Första Advent, (på finlandssvenska "Lilla Jul"). Det var omedelbart efter vår första resa till Indien, som sedan gick som Fritänkarens första fullbordade följetong i fyra avsnitt. Vissa Indienveteraner menar att denna skildring av Indien av en nybörjare fortfarande är oöverträffad.

Men den egentliga anledningen till Fritänkarens födelse var egentligen något annat. Jag har nämnt att förlossningen inträffade på en första advent. Den dagen tjänstgjorde jag i en kyrkokör inför en fullsatt kyrka som måste åhöra en kyrkoherdes bedrövliga predikan om huruvida gubbar som Saddam Hussein och Adolf Hitler platsade i himmelen eller inte.

Men denne kyrkoherde i Svenska Kyrkan var inte den ende som bad om Fritänkaren. I årtal (14 år för att vara exakt) hade Göteborgs katolska församling terroriserats av "Sveriges enda katolska tidskrift" som konstant predikade hets mot folkgrupp, i detta fallet judarna. En kolerisk katolik från Nordirland hotade med bomber om ingenting gjordes för att ens knysta ett ord av protest mot den ständigt rasande redaktör Mikael Rosén, varför Fritänkaren faktiskt mer eller mindre tvingades ut i fältet att klä skott i de hårdföra debatternas eviga skyttegravar under ständigt mördande eld och ständigt överraskande dynamitarder inte minst i brevlådan.

Men tillbaka till den egentliga förlossningsfaktorn, som förblir Svenska Kyrkan, i vars musik vi redan varit engagerade i sex år när Fritänkaren började träda fram till denna musiks försvar. Denna Annedalskyrka hade nämligen sedan gammalt gjort sig känd för en behjärtansvärd konsertverksamhet med Bo Urban Nordgren som dirigent och organist och med kyrkoherde Bengt Hellekant som primus motor. Emellertid måste en dag den förtjänstfulle kyrkoherde Hellekant gå i pension, varpå han efterträddes av en präst som inte var lika musikalisk och som såg surt på det här med seriösa konserter. Även om denne nye kyrkoherde inte direkt saboterade konsertverksamheten så gjorde han det dock indirekt med sin passivitet och ohjälpsamhet. Den sista stora konserten i Annedal med full orkester ägde rum våren 1986, sedan inleddes raden av berömliga konserter med Ingemar Fridell med hela orkestern transkriberad för orgel som pågick ända fram till 1995 med av ett ständigt surare kyrkoråd ständigt mer nedskuret budgetunderlag, 1996 genomfördes Annedals domsöndagskonsert utan stöd någonstans ifrån, och det blev kanske vår finaste konsert (med Rossinis "*Messe Solennelle*", mästarens sista verk.) 1997 blev det ingen domsöndagskonsert i Annedal, stadens största kyrka med dess bästa akustik, för kanske första gången på 20 år.

Till repertoaren har hört andra liknande verk som Puccinis "Missa di Gloria", Michael Waldenbys "Gammal svensk julkantat", Rossinis "Stabat Mater", Mozarts C-moll-mässa och andra verk av Gounod, Fauré, Verdi, Mendelssohn, Brahms och förstas Bach.

Musiken har visat sig höra till Fritänkarens starkaste drivfjädrar jämte resorna till främst Himalaya med framför allt vårt engagemang i den tibetanska frågan. Den första resan kulminerade i en mycket upprörande privat konferens i Benares om den indiska Aidsproblematiken, som direkt ledde till att en av deltagarna, en gammal man, dog genom följderna av ett epileptiskt anfall, varpå jag som svårt sjuk till följd av min överkänslighet av mina vänner skickades upp till Darjeeling, där jag första

gången kom i kontakt med Himalaya och tibetanerna. Himalaya är ju deras land och det vackraste landet i världen.

(Protokollet till dessa upprörande samtal om Aids, stenograferat av framlidne Max Chablon, har vi aldrig vågat publicera ens i *Fritänkaren*.)

Lagom till *Fritänkarens* femårsjubileum företogs min femte resa till Indien, men dessa fem resor, som ständigt har överträffat varandra, har alternerats med två resor in i själva Tibet. Dessutom har under dessa fem år tre extra resor till Tibet och två extra resor till Indien planerats men inte blivit av.

Därmed kan man säga att *Fritänkaren* lyckligt har klarat sig igenom sina första fem levnadsårs alla barnsjukdomar. Hälsan har ständigt blivit mindre lidande för varje ny Indienresa, och ej heller musiken ger någonsin tappt, hur sura kyrkoherdar och kyrkoråd i Svenska Kyrkan än kan vara i sina evigt misslyckade sabotageverksamheter.

Till och med vår gamle opponent redaktör Mikael Rosén, som från början ställde sig så kompromisslöst och oförsonligt fientlig till *Fritänkaren*, har lagom till femårsdagen plötsligt ställt sig försonande och skickat redaktionen ett mycket vänligt och till och med berömmande brev. Det är kanske det bästa vitsordet en ung tidskrift kan få: att dess värste fiende med ens blir en god vän.

Det lär finnas en annan tidskrift i landet som också heter *Fritänkaren*, som utges av *human-etiska förbundet* någonstans i österled. Denna tidskrift lär dock vara tendentiös i sitt avståndstagande från allt religiöst och nästan ateistisk och bör aldrig förväxlas med vår *Fritänkare*, som är ett fritt humanistiskt forum för musik, litteratur, film, resor, politik, filosofi och religion utan några begränsningar eller bindningar, ungefär som en bildningstidning för den evige studenten som aldrig vill sluta gå i skolan.

Rachmaninov.

Man kan kalla Sergej Rachmaninov för den siste helgjutne klassikern bland ryska kompositörer. Han är årsbarn med Max Reger och sin sedermera livslånge vän Feodor Sjaljapin och nästan årsbarn med Schönberg, Ravel, de Falla och Skrjabin; men av alla dessa är Rachmaninov den mest renodlat klassiske. Man kan säga att han direkt tog över efter sina mest klassiska ryska föregångare Rimskij-Korsakov och Tjajkovskij, som båda entusiastiskt backade upp honom. Men denne "den siste klassikern" gick en oblid framtid till mötes.

Det räckte inte med att han var sin tids mest lysande pianist, troligen den störste någonsin efter Chopin och Liszt, och gick ut ur Moskvakonservatoriet med enbart de mest lysande betyg som pianist, dirigent och kompositör. Klassisk excellens hjälpte föga mot den ryska revolutionen.

Dock dröjde han i det längsta kvar i Moskva med sin familj (med två döttrar) i hopp om någon ljusning, som hopplöst uteblev. Efter oktoberrevolutionen återstod bara politisk midvinternatt för en oöverskådlig framtid, och Rachmaninov lämnade Ryssland för alltid strax före jul 1917. Han reste med sin familj över Finland till Stockholm, där han hade en inbjudan, och fortsatte sedan till Köpenhamn för att slutligen bosätta sig i New York. Han var 44 år gammal, och det tragiska var, att han därmed i princip hade hela sitt liv som skapande kompositör bakom sig. Ty den mest fatala konsekvensen av den ryska revolutionen för hans del var, att han

plötsligt måste börja koncentrera sig på att tjäna pengar för att överleva. För att kunna göra det måste han lägga sitt komponerande på is tills vidare.

Hans liv i Amerika med tillfälliga vistelser i Europa, främst Schweiz och England, var sedan ohjälpligt en halvexistens i en sorts limbo gränsande till vacuum. Vissa somrar kunde han finna tid till att komponera på nytt, till exempel den tredje symfonin, den fjärde pianokonserten och de symfoniska danserna, men till hans personliga dilemma kom dessutom, att tiden inte längre intresserade sig nämnvärt för klassisk musik. Han fick svårigheter med att få publik till sina konserter, då den var mer intresserad av jazz och schlagermusik, och då framför allt politiken mer och mer uppslukade var mans intresse. Under 30-talet måste han inställa ett flertal bokade konserter i Europa på grund av politiska turbulenser. Inte bara mänsklighetens musiksmak hade kommit av sig och sjunkit under botten genom det första världskriget och den ryska revolutionen, utan framför allt var hela världen anfrätt av ett slags politiskt vansinne, som bara blev värre hela tiden.

Han dog mitt i andra världskriget 69 år gammal strax efter vändpunkten vid Stalingrad. Efter sin lysande karriär i Ryssland, bland annat som dirigent för Bolsjojteatern i Moskva, hade han i västerlandet bara lyckats producera 6 nya opus under 25 år, då han nästan helt tvingats försörja sig och sin familj som pianist, vilket var ett heltidsarbete. Men det hårdaste slaget som träffade honom i väst var beskedet från Ryssland om att det blivit förbjudet i hela Sovjetunionen att uppföra eller studera något av hans musik (1931). Det är första och enda gången i historien som det har hänt, att en tonsättare blivit helt förbjuden i sitt hemland och att all hans musik däri har bannlysts och tystats ner. Och detta var den störste ryske musikern av sin generation och den främste representanten för sin tradition.

Vilken var då hans tradition? Det var den stora ryska skolan av världens främsta pianister, som inleddes av Anton Rubinstein, grundaren av Rysslands första konservatorium (i Sankt Petersburg 1862, medan hans bror Nikolaj grundade Moskvans två år senare). Ingen musiker betydde mera för Tjajkovskij än just Anton Rubinstein, och traditionen gick därifrån vidare till Rimskij-Korsakov, Skrjabin och Rachmaninov. Vladimir Horowitz, med den största repertoar som någon pianist haft någonsin, och den lika framstående Artur Rubinstein var ledare för samma tradition, liksom den nyligen bortgångne Svjatoslav Richter, Lazar Berman, den oerhörde Chopintolkaren Nikita Magaloff och den alltjämt mycket verksamme Vladimir Ashkenasy. Det är bara att hoppas att denna världens största pianisttradition skall fortsätta i samma stil som hittills.

Och Rachmaninov var kanske dess allra störste sagesman, vilket hans efterlämnade grammofoninspelningar vittnar om. Han hade en sådan oerhörd spännvidd på sina händer, att hans vänsterhand kunde omfatta ett femtonsackord från C till G i följande oktav, medan högerhanden kunde med pekfingeret på C nå med tummen under de övriga fingrarna till Ess i följande oktav i ett liknande ackord. Inför Rachmaninovs händer och teknik kom till och med Artur Rubinstein med sina mirakulöst förlängda lillfingrar i lä.

Likväl var Rachmaninovs repertoar relativt liten. Han behärskade givetvis sin egen musik och de andra ryska mästarna men för övrigt endast delvis Chopin och Liszt och litet Schumann, Schubert och Beethoven. Det var i princip allt.

Höjdpunkten i hans produktion är givetvis den andra pianokonserten (1901), som han komponerade året innan han gifte sig. Många menar att den tredje pianokonserten överträffar denna, och det må den göra både kompositionstekniskt och praktiskt tekniskt, men inte för örat. Andra konserten är musik alltigenom, den

sjunger hela tiden, och där finns ingenting som inte örat kan smälta med välbehag; medan den tredje konserten i jämförelse bara är teknisk briljans av ett nästan metalliskt slag i princip utan en enda sångbar melodi, om dock avslutningen på finalen erbjuder en svindlande skönhetshöjdpunkt som räddar och existensberättigar hela konserten.

Även bland hans symfonier är den andra i ordningen den mest berömda och mest spelade, men den tredje uppvisar i sin inledningssats en lyrisk melodik som i sin nostalgiska vekhet är ovanlig för Rachmaninov. Emellertid är denna symfoni egentligen nummer fyra, för 1913 skrev han sitt eget favoritverk "Klockorna", som egentligen är en körsymfoni byggd på en extatisk dikt av Edgar Allan Poe.

Hans största körverk är väl emellertid hans Vesper från 1915, hans sista stora verk komponerat i Ryssland, som är en sorts magnifik syntes av hela den utomordentliga ortodoxa körmusiktraditionen. Det är samtidigt hans sångligt högst utvecklade verk, då det bara är bred kör a cappella hela vägen i detta timplånga arbete, som väl tål en jämförelse med Alexander Gretjaninovs lika klassiska och rika liturgiska körverk.

Som kuriös episod må nämnas hans möte med sin idol Leo Tolstoj. Det var när Rachmaninov var nere år 1900 och tvivlade som mest på sin förmåga, som furstinnan Alexandra Liven övertalade Leo Tolstoj att uppmuntra honom. Leo Tolstoj åstadkom motsatsen. När den store författaren i ett svep avrättade Pusjkin, Lermontov och Beethoven som bluffar och nonsens inför Rachmaninov och Sjaljapin, ville aldrig Rachmaninov varken se eller läsa honom mera.

Rachmaninov försökte till en början samarbeta med det nya Ryssland och Sovjetunionen, och han hade kanske stannat kvar om inte sovjeterna gjort tillvaron omöjlig för honom som musiker med att tvinga honom bo i kollektiv, närvara vid kvartersmöten, gå nattvakt och annat sådant. Det var då, när det kom en inbjudan från Stockholm till honom att delta i några konserter, som han beslöt att överge det Ryssland som Sovjetunionen ändå redan hade förstört för honom.

Det går aldrig att få en riktig musiker att rätta sig efter politik.

Raoul Wallenberg lever ännu ! (forts. från förra numret.)

Tillförlitliga uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i sovjetisk fångenskap:

1) Cell 123 i Ljubljanka från den 6.2.1945. Stalinregimen försöker bland annat genom tortyr få honom att erkänna att han spionerat för nazisternas räkning i Budapest i januari 1945, när han stannat kvar i Pest och det utan giltigt pass trots att ryssarna intagit den delen av staden. Raoul vidhåller att han endast stannat kvar för att fortsätta rädda judar, bland annat 7,000 från att förintas med Ghettot. Denna historia vägrar ryssarna tro på. Han döms till 25 års fängelse för spioneri fastän hans skuld inte kunnat bevisas.

Han dyker sedan under årens lopp alltid då och då upp i Ljubljanka på nytt.

2) Lefortovskajafängelset i Moskva i maj 1945.

3) Vladimir 20 mil nordost om Moskva, ett fängelse som Raoul ofta fick uppleva, första gången 1947, sedan 1949-51, 1952, 1953, - den 4 augusti 1954 i Block 2 (sjuk- och isoleringsavdelningen) meddelar Raoul på sin födelsedag genom knackningar till en medfånge att han varken får skriva brev eller mottaga några; åter 1955, 1956-59 och 1967.

- 4) Vorkuta vid Ishavet norr om Uralbergen 1948.
- 5) Khalmer Yu norr om Vorkuta 1948.
- 6) Butyrkafängelset i Moskva, ett specialfängelse för fångar som inte går att knäcka, med en omfattande sjukavdelning, kanske det fängelse Raoul vistats mest i. Här var han åtminstone 1949, 1951, 1962, 1965 och 1975.
- 7) Versjnje Uralsk i södra Ural nära Tjeljabinsk 1951-53.
- 8) Alexandrovskij Central vid Ural 1954-55.
- 9) Poima mellan Krasnojarsk och Irkutsk i Sibirien 1955, "mycket sjuk svensk på sjukhuset" med bekräftad identitet.
- 10) Professor Alexander Mjasnikovs uppseendeväckande uppgifter i januari 1961 om att Raoul skulle befinna sig på ett mentalsjukhus utanför Moskva "i ett mycket dåligt tillstånd". Professorn kallas upp till Chrusjtjov, som skäller ut honom efter besked, varefter professorn tydligt under fruktan dementerar sina uppgifter till doktor Nanna Svartz. Han dör i hjärtinfarkt 1965 efter att Chrusjtjov störtats och Leonid Bresjnev, kommissarie i Budapest efter kriget, tagit över makten. Professor Mjasnikov lär ha skrivit sina memoarer före sin död, som lär finnas någonstans i Samizdatvärlden.
- 11) Wrangels ö norr om Sibirien 1962.
- 12) Mordovia öster om Vladimir 1964 och 1971-73.
- 13) Zadivovo nära Irkutsk 1966 och 1967.
- 14) Irkutsk 1973 och 1974.
- 15) "Schvedskij 040812" vid en forskningsstation öster om Bajkalsjön i Sibirien för "icke-existerande" personer som officiellt dödförklarats men fortfarande lever, 1977.
- 16) Speciella psykiatriska sjukhuset i Blagovesjensk norr om Manchuriet nära Amur 1978. Han kan ha varit kvar där ännu 1980.

Detta är den sista övertygande uppgiften om Raoul Wallenberg.

Ovanstående uppgifter är i regel bekräftade eller trovärdiga genom andra detaljer. Obekräftade vittnesmål utan andra trovärdiga faktorer har här lämnats därhän.

Litteratur om Raoul Wallenberg:

Denna är ganska omfattande, men några böcker skiljer sig i vederhäftighet, initiering och förståelse för fallet från mängden. Dessa är främst:

- 1) Österrikaren Rudolph Philipps klassiska bok från 1946, *Raoul Wallenberg - diplomat, kämpe, samarit*, den första viktiga boken i ämnet, som framför allt ger hela den ungerska bakgrunden bättre än någon annan bok.
- 2) Fredrik von Dardels, Raouls styvfars, bok från 1970, *Raoul Wallenberg - fakta kring ett öde*, en koncentrerad och personlig utfästelse, som uttrycker den bästa förståelsen och ger det bästa porträttet av Raoul som människa.
- 3) "Fallet Wallenberg" av den fransk-judiske Jacques Derogy från 1980, den mest fakta-späckade och en genom sitt breda internationella perspektiv imponerande bok med en nästan universell överskådlighet.
- 4) Eric Sjöquists andra bok i ämnet från 1981, "Diplomaten som försvann", som ger den bästa översikten över de olika vittnesmålen från Gulag-arkipelagen.

Dessa är väl de fyra viktigaste böckerna. Frederick Werbell's och Thurston Clarkes roman från 1985, som låg till grund för TV-filmatiseringen med Richard Chamberlain, är mycket väl skriven och intressant men spekulativ. Den vill göra

gällande att Raoul dog kring mitten av 60-talet "genom ett misstag" från hans övervakares sida. Detta är en helt ny teori som saknar stöd.

Journalisten Gunnar Möllerstedt i Göteborg bedrev under 70-talet en mycket intressant forskning i ämnet, som ledde till journalistik men inte till någon bok, förrän hans medarbetare Bernt Schiller skrev boken som kom ut 1991. Den är intressant genom sitt avslöjande av många nya fakta som kommit fram genom Glasnost-eran, framför allt belyser den den mycket viktiga faktorn Himmler och dennes försök att genom underhandlingarna om friköpandet av judar få kontakt med väst i desperata separatfredstrevningsförsök; men Bernt Schiller accepterar (liksom andra alltför kallt sakliga bedömare utan förståelse för Raouls personlighet) att han verkligen skulle ha dött i Ljubljanka den 17 juli 1947, den officiella ryska versionen, som offentliggjordes först 1957 och som fortfarande är den officiella.

Denna teori kan naturligtvis lika litet bortses ifrån som någon annan teori. Om Raoul Wallenberg verkligen dog i Ljubljanka 1947 är den viktigaste frågan *hur*. Han kan knappast ha dött av plötslig hjärtinfarkt, som den officiella versionen hävdar, då han hade starkt hjärta och 1947 endast var knappt 35 år gammal. Det finns två andra tänkbara alternativ: 1) misshandel eller tortyr som drevs för långt, eller 2) självmord. Båda alternativen skulle vara lika genanta för den sovjetiska överheten, som skulle ha haft alla skäl till att sopa igen alla spår efter vad som verkligen hände, vilket allt tyder på att de verkligen försökt göra, vare sig Raoul levde vidare eller inte. Ingenting i Wallenbergaffären är mera uppenbart än sådana sovjetiska ansträngningar.

Varför det finns all anledning att gå till botten med saken och aldrig nöja sig med mindre än att uppdaga *hela* sanningen i ärendet.

Raoul Wallenberg i Budapest idag.

Raoul Wallenberg-gatan går genom de av honom själv 1944 uppköpta *svenskhusen*, som inköptes från Eichmann enkom för att härbärgera och skydda befriade judar. I närheten ligger Tátra-gatan, där Raoul vid nummer 6 sista gången sågs innan han försvann den 17 januari 1945, enligt honom själv för att bege sig till den nya ungerska regeringen i Debrecen för att inför den framlägga sitt förslag till ett återuppbyggnadsprogram för Ungern. Han kom aldrig till Debrecen. Dessa kvarter ligger närmast södra ändan av Margaretaön (Margitsziget) på den östra stranden av Donau.

(I nästa nummer : Marek Halter: "*La Mémoire d'Abraham*".)

Den suveräne Frederick Forsyth.

Många avskräcks av hans kalla överlägsenhet. Det finns ingen noggrannare och mera exakt välinformerad författare än Frederick Forsyth. Hans kunnande framstår vanligen som överväldigande. Lika överlägsna och överväldigande i sin ondska är hans skurkar. Redan "Schakalen" framstår som ett omänskligt monster i sin totala känslökyla inför alla de mord han begår på sin väg mot det ultiima mord på president de Gaulle som skall ge honom hans miljonförmögenhet.

Denna nästan automatiska perfektion i hans skurkars hjärnor är ett problem hos Frederick Forsyth. Han blir aldrig av med dessa metodiska överintelligenta monster. De kommer tillbaka i roman efter roman, och de tar aldrig slut.

Efter världssuccén med hans första roman "Schakalen" skrev han den ännu mer briljanta och spännande "Täcknamn Odessa" om gamla nazister som lyckats fortsätta som om andra världskriget aldrig förlorats. Sedan följer några omänskliga romaner, vilkas virtuost tekniska trend dock bryts av den mänskligt mycket intressanta "Förhandlaren" om en man vars yrke är att lösa kidnappningar, så att kidnappningsoffren till varje pris åtminstone räddas till livet. Han får det svåraste tänkbara kidnappningsfall på halsen, då Amerikas presidents ende son blir kidnappad. Det hela är ett infernaliskt kuppöversök mot presidenten: i stället för att mörda presidenten mördar de hans son på ett sätt så att det verkar som att ryssarna gjort det. Sonens tragiska död blir måhända ett mer effektivt sätt att sätta presidenten och hans politik ur spel än om han själv mördades, (mordet på Kennedy ledde bara till att Johnson effektiviserade Kennedys impopulära socialpolitik,) men Förhandlaren lyckas reda ut hela härvan under överväldigande risktaganden och balanseringskonster. Romanen är kanske författarens mänskligt intressantaste.

Hans mästerverk är emellertid den lilla novellsamlingen som på svenska heter "Det finns inga ormar på Irland", (på engelska "*No Comebacks*"). De flesta av dessa noveller är genuint irländska och unika i författarens produktion genom sin mycket spetsfundiga humor - liksom John Le Carré är Frederick Forsyth i allmänhet sammanbitet humorfri.

Även "Bedragaren" är en sorts novellsamling, om dock de olika historierna här har en ramhistoria. "Bedragaren" Sam MacCready är en mästeragent vars förflutna bragder och fortsatta funktion efter det kalla krigets avslutning ifrågasätts.

"*The Fist of God*" är författarens mest dokumentära roman och skildrar på ett ögonöppnande sätt (- Forsyths största styrka är alltid hans suveränt skarpa och nästan klassiska klarhet -) vad Gulfkriget om Kuwait egentligen handlade om. Saddam Hussein höll faktiskt på att skaffa sig kärnvapen och hade kommit längre med det projektet än vad någon västerländsk teknologiexportör hade kunnat drömma om.

Hans senaste roman "*Icon*" är en märklig framtidsskildring om vad som skulle kunna ske i Ryssland. En kris uppstår 1999 när presidenten dör av hjärtinfarkt, och den mest populära efterträdarkandidaten visar sig vara en farlig maffialedare med stalinistiska principer. Forsyth löser krisen och kommer fram till den profetiska och egentligen kloka slutsatsen, att det bästa för Ryssland vore om det återfick sin monarki. Som stöd för detta framhåller han bland annat det faktum, att USA lät Japan ha kvar sin kejsare efter kriget, som med sin gamla kejsardömesordning sedermera utvecklats till Asiens stabilaste demokrati och Amerikas och Europas bästa vän och handelspartner i Asien. Det finns många kvar av familjen Romanov, ett antal möjliga tronkandidater existerar, så det vore egentligen en lätt match att låta Ryssland få sin klassiska ordning tillbaka. Boken är ett utomordentligt viktigt dokument som förslag till utformningen av världens politiska framtid.

Jämförelser mellan John Le Carré, Frederick Forsyth och Ken Follett.

De är väl idag Englands tre ledande och mest lästa författare. Alla tre är utomordentligt skickliga, men på mycket olika sätt. John Le Carré är den ojämnaste - alltför många av hans romaner är ohjälpligt tråkiga och intetsägande, medan hans trumkort utgöres av de oöverträffbara "Spionen som kom in från kylan", "Den lilla

trumslagarflickan" och "Den perfekta spionen". John Le Carré är den djupast mänskliga av de tre.

Om John Le Carré alltför ofta sluddrar och flummar i alltför många stycken, så är Frederick Forsyth alltid den förklarade klarheten själv. Allt stämmer i hans romaner, missförstånd och oklarheter är omöjliga, och hans historier har alltid en högt uppdriven dramatik med ett ofta effektivt gastkramande tempo.

Detta har Ken Follett i viss mån tagit över och vidareutvecklat, men han har en kvalitet som både Carré och Forsyth saknar - han är romantisk. Carré och Forsyth skulle aldrig kunna skriva ett sådant oemotståndligt vackert mästerverk som *"The Pillars of the Earth"*, som i viss mån pånyttföder den historiska romanen. Umgänge med ett fornt förflutet ligger inte för pragmatiska realister som Forsyth och Carré, som aldrig kan vara några drömmare, medan Folletts romaner alltid har en tillsats av dröm, fantasi och öm poesi. Han är därmed den mest sympatiska av de tre, även om minsann hans omänskliga monster inte heller går av för hackor i roman efter roman. Men ondska sedd med ett romantiskt temperament blir något annat än Forsyths djupfryst kalla mördarmaskiner.

Folletts senaste roman är kanske hans mest spännande. Det är hans första helt amerikanska roman och behandlar det moraliska problemet med kloniseringar. Den heter "Den tredje tvillingen", huvudpersonerna ser efter 25 år resultatet av sina odisciplinerade experiment med klonisering under Nixons tid med en mycket dramatisk cirkus till följd, som leder till att romanens hjältinna i alla fall till slut får den enda riktiga klonen till sin man - efter flera svåra missar.

Shakespearedebatten går vidare - Laila Roth har ordet.

"Din Shakespearedebatt blir bara intressantare hela tiden. Mitt nya inlägg vill jag rikta till vår kollega John Bede, vem han nu kan vara, och då hans dunkla nordirländska-katolska aktiviteter förbjuder honom att ha någon känd adress kan jag bara nå honom genom dig tills vidare.

Tacka din gode vän Nils för hans kära komplimang till mig att jag borde ha fått nobelpriset i stället för den fånige Dario Fo. Jag håller med honom om att få är så fåniga som herr Fo, som varken är seriös eller någon saklig författare - han har ju varit politiskt partisk och på fel sida dessutom som rabiater KPLM(r)-are. En sådan narr får man inte ge ett nobelpris. Det är lika sjukt som när drottningen gav en kunglig orden åt the Beatles före vilken ceremoni the Beatles rökte hasch på toaletten. Ur led är tiden och har alltid varit det, och ingen har någonsin kunnat korrigerera den utom bråkdelsmässigt.

Och om de skulle hitta på att ge nobelpriset åt mig skulle jag liksom Bernard Shaw och Jean Paul Sartre vägra ta emot det. Jag skulle refusera det, såsom alla förläggare utom du alltid har refuserat mig.

Men till saken. Till John Bede vill jag säga följande. Jag tror mig förstå William Stanleys karaktär, och jag tror att William Shakespeare, liksom alla framstående skådespelare, var en god bedragare. Beträffande Ben Jonson kan jag bara hävda att han var en dumbom.

Hur mycket latin han än kunde, hur hederlig och uppriktig som karaktär han än var, hur hurtig han än var som sportsman och vandrare över hela England, så tycker jag att hans pjäser entydigt avslöjar hans enfald. Han var en man av stort hjärta och liten hjärna, vilket främst hans varma Londonpjäser alltför tydligt visar, främst

"Bartholomew Fair". Han förstod inte mycket av människan men kunde älska henne desto mera.

Författaren till Shakespeares dramer däremot visar entydigt på en mycket djup människokänedom och dessutom en av världens allvarligaste tänkare, jämförbar egentligen endast med Dostojevskij, Victor Hugo och filosofen Beethoven. Narrar som Goethe, Schopenhauer, Nietzsche, Tolstoj, Voltaire och Sartre framstår som ytliga diletanter mot Shakespeares tankevärld, och världsförfattare som Balzac, Dickens och Brecht hamnar i samma B-lag som den vidlyftige men tunne och småskurna Ben Jonson. Författaren till Shakespearedramerna kan inte ha varit kapitalisten, småborgaren, fastighetsspekulanten och toffelhjälten från Stratford. Däremot kan William Shakespeare mycket väl ha varit den opportunistiske bulvanen för den genom sitt oöverträffbara ädelmod alltför skygge earlen William Stanley.

Låt mig försöka förstå denne oåtkomliga karaktär, som låtit sig synas endast genom sin skugga, och låt mig försöka skissera en teori om hans tänkbara öde.

Hans livs kärlek är teatern, som han aldrig kan engagera sig i personligen genom sin ställning och sitt släktskap med kungahuset. Liksom Oskar Fredrik (pseudonym för kung Oscar II) kan han aldrig själv framstå som författare till sina verk. Samtidigt är han en djupt melankolisk natur. Hans kärlek till teatern, och hans möjlighet att skriva för teatern under bulvanen Shakespeares täckmantel, hjälper honom att besegra denna melankoli, och därigenom tillkommer alla de sprudlande komedierna och de högstämda krönikespelen. Men i Hamlet bryter melankolin igenom och blir dominerande genom de ännu värre tragedierna Othello och Kung Lear. Hans mest beundrade vän och svärfar, den 11 år äldre sprudlande teaterentusiasten Edward de Vere dör, och i samma veva avrättas hertigen av Essex, vanäras Sir Walter Raleigh, och spårar hela den elisabetanska heroismen ur. Krisen genom det försämrade andliga klimatet vid drottning Elisabets död kan mycket väl ha fått William Stanleys melankoli att kulminera i en självdestruktiv resignation under vilken han tappade lusten för allt. Liksom du och John Bede känner jag för att utesluta Timon, Perikles och Henrik VIII ur hans produktionslista, då dessa dramer till större delen inte kan vara skrivna av honom. Efter Koriolanus, den sista tragedin, den yttersta harmens och det befogade landsförräderiets drama, har han ingenting mer att avreagera utan gömmer sig definitivt under den sjuke och avgående Shakespeares kapp, ("*Shakespeare*" som symbolen för hans och Edward de Veres underbara samarbete) och låter hela äran tillfalla detta symboliska namn. Det är ett mycket melankoliskt teateröde: att aldrig själv få stå på scenen utom utomlands (i Tyskland och i Helsingör på Kronborgs Slott) och aldrig själv få framträda som den innerliga diktare och skald han är, att acceptera sitt öde att nödgas ödmjukt böja sig under det slaveri som är vad hans ädelmod kräver av honom genom den plikt som hans skyhöga börd innebär, och att få slockna som skådespelare under namnet av den roll han har spelat, namnet William Shakespeare, som får hela äran av skådespelet medan den verkliga skådespelaren, den verkliga människan William Stanley, försvinner när ridån har gått ner, avsminkad bakom kulisserna, försvunnen från teatern via bakvägen, helt i smyg och oigenkänd som den han verkligen är.

När William Shakespeare lämnar scenen 1613 är William Stanley lika gammal som när Edward de Vere dog, och Shakespeare dör sedan vid samma ålder - allt ungefär. Stanley har ingen motivation att fortsätta ensam utan sin inspiratör de Vere och sin säkerhet bulvanen Shakespeare. Publikens smak har förändrats, stora dramer faller småningom ur modet, och politiken med Stuartarnas tilltagande envælde blir alltmera förlamande. Nästa stora diktare John Milton kan bara dikta genom att vara

hängiven republikan, medan det säregna bildningsvirtuosa mastodontverket "Melancholy" av den enslige prästen Robert Burton kommer till som ett säreget jättelikt monument över melankolin efter de fria elisabetanernas fall. Din vän Carl Nordling tror att detta verk kan ha skrivits av William Stanley. Säkert är att åtminstone mentaliteten är den samma som den sene Stanleys.

Jag kan inte forska i fakta. Jag kan bara känna mig för intuitionsmässigt och treva mig fram som en blind efter osynliga själars karaktärer. John Bede beklagar att köpet av Shakespeares hus i Stratford för 150 år sedan kanske var en felbedömd affär. Säg inte det. William Stanley med sin akuta melankoli hade aldrig själv kunnat skriva Shakespearedramerna. De hade aldrig kommit till om han inte haft Edward de Vere som inspiratör och William Shakespeare som kanal till teatern. De är en sammanhängande treklöver, som inte kan överleva att något blad fattas.

William Stanley var en mycket vittberest man, liksom Geoffrey Chaucer. Av resor blir man erfaren, vis och ödmjuk. Dessa egenskaper fördjupade Stanleys ädelmod. Kronan på detta ädelmod är de båda kyrkliga gravinskrifterna från 1632. Stanleys släktingar dör. Familjehedern kräver att de får ett skriftligt äreminne. Stanley kan skriva och måste därför skriva det. Resultatet blir två ärliga dikter skrivna av ren sorg. Melankolin har fått vika för sorgen, som än en gång träder fram i full Shakespearesk språklig härlighet i en renare form än i Shakespeares finaste sonetter. Det går inte att förneka dessa båda dikter som både av Stanley och av Shakespeare. De löser och förråder mysteriet och avslöjar hela vidden av Stanleys ädelhet - utan att William Stanley har behövt sätta sitt namn en enda gång under något av de Shakespeareska verken. Han har överlistat sitt öde och lyckats avslöja sig för evigheten, men bara på ett sätt så att det bara kan förstås av sådana som över huvud taget kan förstå vad ädelmod är.

Jag har här bara skisserat en silhuett av den skugga jag tycker mig se. John Bede tycks vara på din och min våglängd. Kan han fortfarande tro på teaterapan Shakespeare som författare och skald efter att ha fått se skuggan av den verkliga författaren?"

- Laila Roth.

Kommentar. Vår Shakespearelärda landsmaninna i England föreslår alltså helt sonika att man skall köra över den gode Ben Jonson och ignorera hans vittnesbörd på grundval av hans otillförlitlighet som hjärtlig dumbom. Frågan är om man kan göra detta utan vidare - ett vittnesmål är ett vittnesmål och måste tas på allvar. Man kan definitivt inte strunta i Ben Jonson utan att man har ett motiv hos William Stanley till hans extrema skygghet och självförnekelse - om det är han som är dramatikern. Motivet kan finnas i hans eventuella konflikt med det kungahus han själv tillhörde. Detta måste undersökas.

Om man kan påtala det underliga i att Shakespeare aldrig belönades, adlades eller prisades för sin konst ens vid sin död, så måste den ännu större tystnad påtalas, som omgav William Stanley under hans liv och ännu mer efter hans död.

Ett annat viktigt argument i saken är den ädelhet som genomsyrar hela dramatikerns omfattande diktning. I Shakespeares liv finner man inte ett spår av ädelhet. Denna kvalitet kan man dock finna i William Stanleys liv, om bilden av hans skygghet och självförnekelse stämmer.

Ej heller var det ovanligt under renässansen att fel människor fick äran för andras insatser. Det bjärtaste exemplet på detta är hur diletteraren Amerigo

Vespucci fick ge namn åt Amerika medan stackars Columbus inte ens fick behålla sin titel av vicekung för alla sina mödor.

John Bede har inte hört av sig sedan senast. Kommer han att ta parti för Ben Jonson eller för Laila Roth? Vi är beredda på det förra, som verkar mera troligt. Hur ovetenskapliga Laila Roths "intuitionstrevningar" än är måste de högakts och tas på allvar för sin övertygande äkthet. Vi stampar tills vidare kvar på stället, att även om Stanley-teorin ännu inte kan bevisas, så kan den ännu mindre bevisas vara fel.

Bakgrunden till några Shakespearedramer.

Historien om Romeo och Julia skrevs av Luigi da Porto (1485-1529) från Vicenza och var hans populäraste novell. Vad som mest skiljer Shakespeares drama från förlagan är dramatikers tillsats av flera viktiga personer: varken fursten, amman, Benvolio eller Mercutio förekommer i novellen. Tybalt (*Tebaldo*) blir mördad av Romeo utan att han dräpt någon Mercutio, Julias far spelar ingen betydande roll i novellen, och Paris (en greve av Lodrone) är bara ett namn, som inte heller spelar någon roll. Alla dessa för dramat så viktiga roller har alltså dramatikern själv hittat på.

Däremot har dramatikern missat en viktig detalj i novellen: Julias motivation. I novellen går det till som så, att när Julia får veta att Romeo är en Montague (*Montecchi*) grips hon av avsky för honom, men denna avsky låter hon besegras av sin kärlek, när hon får idén, att hon genom denna kärlek skulle kunna försona deras stridande familjer med varandra. I novellen ser hon detta nästan som en helig uppgift. Det blir i själva verket utgångspunkten för hela kärleksromanen.

Vidare är i novellen Romeo inte död när Julia vaknar upp ur broder Lorenzos långa sömn. De hinner säga adjö till varandra, medan dramatikern har föredragit att låta Romeo vara stendöd när Julia vaknar upp.

Historien om Othello kommer från G.B.Giraldi Cintio (1504-73) från Ferrara, som enligt egen uppgift fick historien från Iagos hustru Emilia efter Iagos död. I "Othello" har dramatikern inte uppfunnit några egna personer. Vad han däremot har gjort i extremt hög grad är att han har förädlat Othellos karaktär och hela händelseförloppet, som i novellen är betydligt mera brutalt och vulgärt. I novellen är Othello bara en neger utan ett spår av ädelmod, och han och Iago tar gemensamt livet av Desdemona på det råaste tänkbara vis och ordnar så att det ser ut som en olyckshändelse. De slår faktiskt ihjäl henne och får det sedan att se ut som om en del av huset ramlat över henne. Novellen har en tydlig tendens: "Låt inte era vackra oskyldiga italienska flickor gifta sig med utländska negrer!" Likväl har novellen en nästan dokumentär prägel: det kan vara en sann historia.

Denna brutala och låga brotts historia har då dramatikern helt gjort om till sitt kanske ädlaste drama. Men en viktig detalj har han missat på vägen: Iagos motivation. I novellen är Iago (som i novellen aldrig nämns vid namn) själv kär i Desdemona (i novellen Disdemona: "den odjävulska",) och försöker vinna hennes kärlek fastän hon är gift med Othello (i novellen heller aldrig nämnd vid namn). Vad Iago inte kan förlåta Desdemona är hennes totala likgiltighet för honom. Hon förstår inte ens att han är kär i henne. Iago använder sedan Othello som sitt vapen för att utkräva hämnd på Desdemona, och det är han mer än Othello som slutligen tar livet av henne.

I novellen är Emilia (ej heller någonsin nämnd vid namn) från början helt medveten om Iagos planer och gör sig genom sin tystnad egentligen medbrottslig till hans brott. De har till och med en liten treårig dotter tillsammans, som de utnyttjar till att komma över Desdemonas berömda näsduk: när Desdemona leker med barnet, som hon tar över från Emilia, stjälar Iago näsduken medan Emilia ser på. Det finns ingenting av dramatikers raffinerade och förädlande konst i den brutalt realistiska novellen, där egentligen både Iago och Othello går fria från skuld. Båda torteras efter uppdragandet av sanningen, men Othello bekänner inte ens under tortyr hur det gick till och kommer undan med landsförvisning. Iago torteras värre och dör senare av sviterna efter tortyren.

Drömresan, del 6: Catania.

22.3. I Brindisi hade jag försökt ringa min nästa kontaktman i Catania men fått det automatiska svaret att hans telefonnummer inte existerade. Min enda möjlighet var alltså att på vinst och förlust söka upp honom i Catania och hoppas att han var hemma. Jag skulle komma fram lördag morgon före Palmsöndagen, då väl de flesta påskfirare redan har lämnat allt vad de kan bakom sig för att utnyttja allt vad de kan av påskferier.

Trängseln ombord på Messinafärjan var kompakt och färjan i sig den minsta tänkbara. Tydligt hade många tåg under natten kommit försenade fram till Villa San Giovanni, så att sedan alla deras passagerare fick tränga ihop sig på en extra ersättningsfärja av minityp. På andra sidan var sedan alla tåg försenade med 1 à 2 timmar med den påföljd, att alla ville komma med på det enda extratåg som fanns kvar sedan de missat alla de rätta tågen. Detta extratåg hade bara sovvagnar och liggvagnar, ingen passagerare ville lösa extra biljett för sådant klockan 7 på morgonen, och ingen konduktör ville släppa ombord någon som inte ville lösa liggvagnsbiljett klockan 7 på morgonen för en morgonresa på tre timmar. Allt var bäddat för upplopp.

Vid sidan om stationen hittade jag ett stickspår med ett lokaltåg som ämnade avgå i rätt tid. Det blev min räddning. Det skulle bara till Catania, och jag skulle inte längre, så jag satte mig ombord på det med en lättnadens suck och värmdes mig med nattens sista sup. Det hade gått åt många sådana under natten, då det hade varit enda sättet att hålla kvar någon värme i kroppen och överleva. Nästa prövning skulle bli vad som eventuellt väntade i Catania. Min kontaktman där hade ingen aning om att jag var på väg.

Catania var en helt ny stad för mig. Bara en gång tidigare hade jag stannat där och då bara för att byta tåg. Det var sju år sedan. Ängsligt letade jag mig fram längs gatorna till den adress till min kontaktman som jag åtminstone hade. Det var mitt i stadens mest ödsliga och deprimerande kvarter där väldiga ytor var befriade från alla hus i väntan på att nya skulle byggas. Min kontaktmans adress visade sig vara en väldig grå betongbunker på sju våningar. Han bodde högst upp. Han öppnade genast. Han var alltså hemma, och jag var tillfälligt räddad från alla Greklands och Siciliens massiva vinteranstormningar mot alla varmblodiga människors behov av naturlig bekvämlighet i form av sol och värme.

Jag hade inte sett Paolo på fyra år. Han bjöd genast på resans hittills underbaraste varma kopp kaffe, och jag fick genast ett eget rum att vila upp mig i efter elva dagars resa av vilka endast tre nätter hade tillbringats till sängs.

Under några timmar hade vi gynnsamt solsken. För första gången kunde man ta av sig strumporna och på sig sandalerna, och vi besökte alla Catanias sevärdheter: de tre amfiteatrarna, av vilka en var grekisk och alltjämt i bruk, en romersk och en ett väldigt parti, blott fjärdedelen av bottenvåningen, av den gamla gigantiska arenan, som en gång kunnat tävla med Colosseum. Vi besökte det väldiga benediktinerklostret, som numera är universitet: ett gigantiskt komplex ungefär som ett kungligt palats. Catania förstördes fullständigt i en jordbävning på 1600-talet och byggdes sedan upp igen i en mycket personlig spansk barockstil som tog ut svängarna ordentligt. Arkitekturen är storskalig men ren och luftig och formellt mycket tillfredsställande i en klassisk blandning av barock och rokoko. Stilen är imponerande ren och ibland flamboyant. Lissabon förstördes ju också fullständigt i en jordbävning hundra år senare, och det finns mycket i de båda städerna som gör att de påminner om varandra.

Vi besökte också Vincenzo Bellinis hem, ett bedårande litet dockhus där allt var bevarat med en otrolig pietetsfullhet. Rummen var kanske fem men våningen var knappast större än 70 kvadratmeter. Det var lågt till taket, och man fick huka sig genom dörrar och över trösklar.

I motsats till den älsklige Bellinis hus framstod författaren Giovanni Vergas som hårdare och mera skrytsamt. Verga är mest känd för novellen "*Cavalleria Rusticana*", "På Sicilien", som Mascagni gjorde till en enastående opera, men han var även parlamentariker och i högsta grad en offentlig person. Det märktes på hans hem, som var mera representativt än personligt. Det mest intressanta i hans hem var hans val av konst. Han hade satt upp ett antal tidiga reproduktioner i svartvitt av Rembrandt, Tintoretto och Velazquez. Den märkligaste tavlan var emellertid äkta: en mycket besynnerlig mytologisk fantasi föreställande en död naken kvinna drivande i vattnet under en trädgren som kryllade av otäcka ormar. Intendenten för hemmet påstod att motivet var wagnerskt. Jag kunde inte få det till någonting. Verga var också en framstående fotograf.

Sedan började det regna. Det dåliga vädret kom tillbaka med besked. Likväl hade vi en trevlig kväll tillsammans med Paolos vänner och besökte väldigt vackra ställen som hade varit något att se om det inte hade regnat.

Paolo är en stor resenär och talar god engelska för att vara italienare. Han har flera gånger rest i Skandinavien, Norge, Sverige och Finland, och hade länge en *moitié* i Tyskland. Han försöker alltid att besöka synagogan i varje stad han kommer till fastän han inte är jude och har även ett betydande buddhistiskt intresse. Han arbetar i en bank och var i sin ungdom en betydande sportsman men överansträngde sig en gång i terränglöpning på skidor så att han ådrog sig besvärliga åderbrock på benen - ådrorna liksom tånjdes ut och rasade ner längs benen. Detta medför att han inte kan köra bil mer än en timme i taget. Han talar alltid om att operera besväret, men hans läkare säger att det inte behövs. Han är i alla fall helt medicinfri.

Vår vänskap går tillbaka 24 år i tiden, då vi träffades i Rom 1973 på min andra Italienresa. Fjorton år senare sökte han upp mig i Göteborg, och sedan dess har vi hållit en något tätare kontakt. Han är levnadsglad och trevlig med stor humor men mycket splittrad och egensinnig.

Han berättade historien bakom de väldiga ödetomterna runt centrum i mitten av staden där han bor. Dessa väldiga områden ägs av maffian, som tycks ha någon sorts monopol på stadens byggnadsväsen. Ödetomterna är stadens dyraste och väldigaste

och kan alltså bara bebyggas på maffians villkor - så länge den maffian finns och fungerar.

Paolos lägenhet är annars magnifik. Han har takvåning med terrass runt nästan hela lägenheten åt tre väderstreck med utsikt mot centrum, mot Etna och mot havet. Hur avskräckande huset än är, ett väldigt bankpalats i grå betong, kan man knappast bo säkrare och bättre i Catania. Dessutom har han tillgång till taket, som är en enda stor öppen terrass med hela Catania för ens fötter.

Vi besökte också Vincenzo Bellinis grav inne i katedralen, vart hans kropp småningom fördes från Paris, där Chopin hade insisterat på att få ligga bredvid honom. Det finns även en magnifik Bellinipark inne i Catania där de under sommaren ofta har konserter ute i det fria. Dessutom finns det en Belliniteater, som naturligtvis är Catantias opera. Kort sagt, Catania har gjort allt och fortsätter att göra allt för att hedra sin berömde son.

(forts. i nästa nummer.)

Expedition Oman, del 7 och avslutning.

Dubai har ett mycket intressant etnografiskt museum, "*The Dubai Museum*", som är Dubais enda museum, men det är ytterst intressant och överskådligt upplagt. Det berättar Dubais hela etnografiska historia och visar hur ett primitivt stenålderssamhälle av lerhyddor och halmtak på bara 30 år blev till ett mellanösterns Los Angeles. Oljan upptäcktes på 60-talet, på 70-talet inleddes industrin som exploderade genom de svindlande oljepriserna efter Jom Kippur-kriget 1973, varpå den ekonomiska stormaktstiden genast började. Man kan kalla fenomenet "från stenålder till supermakt på 30 år".

Emellertid måste man oroligt fråga sig vad konsekvenserna kan bli av denna oerhörda ekonomiska frammarsch. Vi har redan nämnt att arabemiratens folkmängd till 80% består av importerad arbetskraft från Indien. Endast 7% inhemska araber arbetar. Alla de andra är drönare. Detta är knappast någon sund eller ens någon hållbar situation. Även om Dubais och arabemiratens ställning är relativt stabil kan den enastående ekonomiska stormaktshistorien ta slut lika plötsligt som den började.

Emellertid är det en lättnad i Dubai att slippa höra böneutroparnas påträngande högtalare. I Dubai har man tydligen lyckats få ner religionen på den rätta diskreta nivån. Kvinnorna får gå klädda precis som de vill, och man ser alla tänkbara varianter överallt från de mest heltäckande oidentifierbara svarta säckar till kort-kort och offentliga magdansöser. Allt accepteras som den naturligaste sak i världen, som om det var i New York.

Därmed återkommer vi till religionen. Om Muhammed kan egentligen ingenting gott sägas, men ingenting ont kan sägas om Allah eller om arabernas fromhet. Denna är så genuin och äkta som någon religiös känsla kan bli, och den måste respekteras. Jag har alltid haft en synnerlig respekt för beduinerna, och för varje ny kontakt med dem har denna bekräftats och tilltagit. Vi får aldrig glömma, att gamle fader Abraham, den förste praktiseraren av en monoteistisk religion, var en hebreisk beduin.

Det sunda förnuftet och den höga moralen i islam är till och med fullt kompatibel med buddhismen, då dessa båda har många gemensamma nämnare, fastän mycket

skiljer dem åt, främst buddhismens celibat, klosterväsen och agnosticism mot islams absoluta monoteism och dess äktenskapsplikt för alla kvinnor.

En ogift kvinna inom islam är en skam för hela släkten. Sådana later har inte buddhismen, varför denna väger etiskt tyngre. Men buddhister och muslimer har i regel aldrig haft svårt för att samarbeta, fastän islam i Indien tenderat att förstöra allt buddhistiskt medan det icke har varit vice versa. Då har hinduismen betydligt svårare att samarbeta med islam, då hinduismen är mera impulsiv och mycket mindre förnuftsbetonad.

Och buddhismens sätt att samarbeta med islam tycks vara det enda rätta: kall fördragsamhet utan åthävor. Då islam aldrig tvekat att ta till våld är det bästa sättet att sätta fart på islam att bruka våld mot islam. Det är det sämsta sättet att behandla muslimer på.

De flesta muslimer eftersträvar fred och ett samarbete i godo med omgivande folk och religioner. Det är inte för mycket begärt utan enbart rimligt.

Däremot kan man inte ignorera det muslimska problemet med bristande familjeplanering, motstånd mot abort och dess accelerering av befolknings-explosionen.

Därför var Oman ett så underbart land att besöka. Här har förnuftet segrat. Nativiteten har gått ner, och medelåldern har gått upp. Sjukdomar som trakom och malaria har utrotats medan levnadsstandarden ständigt stiger. Det var som att komma till ett paradiset, fastän det var muslimskt; men i Oman om i något muslimskt land har islam faktiskt funnit den idealiska formen med full respekt och tolerans för människovärdet och oliktänkande och med faran för religiöst missbruk nästan omöjliggjord genom Ibadiyah-grenens nästan demokratiska val och avsättningar av överstepräster, imamer.

Oman var heller inte överbefolkat. Arabemiratens 80% av livegna gästarbetare ifrågasätter genast en paradistillvaro och gör den omöjlig, ty där det finns för mycket folk uppstår det fattigdom och nöd, och där accelererar befolkningsexplosionen, som i Indien, i Cairo, i Istanbul, i Iran och Pakistan och även i Indonesien.

Det var Muhammed som gjorde det till lag att en man skulle få ha fyra hustrur, och att ingen hustru kunde dra sin man inför rätta för otrohet om hon inte har fyra vittnen till hans otrohet.

Kort sagt, ingenting gott sagt om Muhammed, men ingenting ont sagt om Allah.

Några korta ord som avslutning. En natt i Oman diskuterades en utflykt till Jemen. Vår färdledare menade att en sådan utflykt vore förenad med vissa risker, då Jemen är ett kommunistland. Inte alls. Kommunismen i Jemen strandade för två år sedan. Sedan dess har landet stabiliserats och får nu sakta i gång sin export av olja och mineraler.

Huvudstaden Sana'a är kanske världens äldsta bebodda stad. I tre tusen år har den stått med sina upp till sju våningar höga skyskrapar, som fortfarande står kvar - de är idag 14,000 stycken och konstituerar kanske världens mest originella stadsbild. Annars är landet för övrigt fattigt - en befolkning på 14 miljoner har en medelårsinkomst på 3000 kronor. 2 miljoner bor i den trånga lilla stenålders-huvudstaden Sana'a, 2000 meter över havet uppe bland bergen.

Från dessa fjärran exotiska ökenländer kom man hem till ett vintrigt Stockholm med trafikkaos där bussar inte orkade slira sig upp för backarna och där tunnelbanetrafiken hade förstoppningar och förseningar. En vakt ner till tunnelbanan hejdade mig och trodde att jag var den skönsjungande finske sångaren

Numminen. Jag visste inte att en sådan fanns. Tyvärr måste jag göra vakten besviken - jag var en finlandssvensk från Göteborg.

Och en annan svensk såg på mina ökensandaler och frågade: "Varifrån kommer du?"

"Oman."

"Oman? Det är väl huvudstaden i Syrien?"

"Ja. Och i Oman tror de att Stockholm är huvustaden i Oslo."

Allt är relativt. Allt jämnar ut sig. Allt går på ett ut. Grekiska sandaler på strövtåg i Oman gick bra även i ett vintrigt och halkigt Stockholm - men ej utan strumpor.

5-13.2.1997.

Indiska äventyr eller Ödesresan. (del 1)

Det är den 19 oktober på kvällen, och jag sitter på terassrestaurangen i Sjeremetjevovs flygplats vid Moskva. Maten har varit bättre i år. I stället för vatten fick vi Fanta till middagen, i vilken det till och med ingick sallad. Att riset och fiskbiten var utan sås kunde man därmed inte klaga på.

Så här långt har flygresan till Indien förflutit friktionsfritt och tycks fortsätta göra så hela vägen fram. Jag har haft förtjusande sällskap på resan i form av tre svenska blondiner, av vilka en skulle stanna över vintern i Afrika och de två andra skulle improvisera sig fram på egna äventyr i Rajasthan under fyra månader. En av dem upplever Indien för första gången och har varit mycket flygrädd. Hon lär ha en del upplevelser framför sig.

Förberedelserna för resan var inte helt utan äventyr. Den beställdes ju redan för 16 månader sedan, skulle ha ägt rum i fjol men inställdes då emedan Aeroflot inte kunnat garantera någon returreisa, den uppsköts till maj och inhiberades då genom att Tibetresan fick företräde; men i september stod det klart att den äntligen skulle bli av i oktober. Sedan hörde jag ingenting mer från den resebyrån.

När det sedan blev oktober utan att jag hört någonting blev jag orolig och åkte ner till min speciella norska resebyrå. Det visade sig då att jag hade blivit avbokad. Anledningen visade sig vara följande skräckinjagande fenomen: de hade ringt till mig och på min telefonsvarare lämnat det meddelandet att jag skulle komma ner och hämta biljetten. Detta meddelande hade aldrig gått in på telefonsvararen. Jag kunde därmed inte veta att jag fått meddelandet, och de kunde inte veta att jag inte fått det. Sedermera har jag hört om flera liknande fall, där folk litat på sina telefonsvarare, som tillfälligt inte har fungerat, då även dessa perfekta apparater ibland faller under bilan för den mänskliga faktorn.

I all hast fick jag bli ombokad, vilket efter några nervpirrande dagar lyckades fem dagar före avresan. Därmed återstod endast visumproblemet.

Denna procedur var nämligen förenad med nya komplikationer som inte existerat tidigare år. För att alls få visumansökningsblanketter från indiska ambassaden i Stockholm måste man nämligen ansöka om sådana och till ansökan bifoga färdigt frankerat kuvert. Bara detta försenade proceduren med några dagar, men efter att alla nödvändiga formaliteter iakttagits var det bara att se fram emot att passet skulle anlända från Stockholm med visum. Dagarna gick, och det anlände inte.

Samtidigt föll Hongkongbörsen med 20%, vilket skulle ge svallvågor över hela världen i form av ekonomiska kallduschar och kraschade börsar inte minst i Japan och Sydkorea.

Torsdag tre dagar före avresan ringde jag upp till Stockholm för att få veta någonting. Stockholm svarade att de inte visste någonting och bad mig ringa på nytt senare. Jag ringde på nytt senare, varvid de fortfarande inte visste någonting och bad mig ringa senare.

Plötsligt låg passet där i brevlådan samma torsdagseftermiddag med visum och allt. Men det visade sig, att de hade använt fyra sidor av passet för mitt visum. Tre gånger hade de skrivit in mitt visum och sedan makulerat det, och först det fjärde visumet blev giltigt. Vad de egentligen hade sysslat med där i Stockholm lär jag väl aldrig få veta. Men jag fick visumet till slut, passet kom i tid, för vilket jag ringde upp dem och tackade dem, men nog hade hela resan hängt på ett hår.

Många har undrat varför jag alls ger mig ut på denna irrationella resa, som bara kan ha strapatser och umbäranden att bjuda på, då jag reser ensam utan något moraliskt eller praktiskt stöd från någon. Men det är nu två år sedan jag var i Indien, och alla mina kontakter och smultronställen där förpliktar till ett visst ansvar och kontinuitet. I maj var jag ute på en traumatisk Tibetresa under vilken jag ånyo blev initierad i det outhärdliga kinesiska förtrycket av detta land och folk, liksom vid min förra Tibetresa för fyra år sedan 1993 på något sätt behöver kompenseras med en syn på problemet från den indiska sidan av Himalaya, där dessutom hundratusentals riktiga tibetaner lever i exil. Också blev denna resa mycket lik min kompletterande Indienresa 1993 efter det årets Tibetresa: rik på prövningar, utmaningar och katastrofer. Men det visste jag ingenting om ännu.

Och så ville jag även unna mig något att få upptäcka nya smultronställen. Min kollega Johannes gömde sig för närvarande i Dalhousie, vilket gav mig anledning att besöka detta okända ställe, och dessutom ville jag gärna försöka nå Kedarnath och Binsar i Garwhal, Pemayangtse i Sikkim och Shillong i Meghalaya bortom Assam. Och det var mycket möjligt att jag inte skulle nå fram till alla dessa mål, då det låg tusen frestelser i vägen.

Som förmodat gick flygresan ända ner till Delhi fullständigt utan problem. Dock skälvde och skakade mina båda svenska blondiner av skräck på flygplanet, när det cirklade i stormmoln innan det skulle gå ner, och den ena av dem brast till och med ut i gråt i förskräckelse. Det blev sedan min uppgift att lotsa dem in till Delhi och till *the Old Delhi Railway Station*, där deras äventyr skulle börja. Vi delade på en taxi in till staden, och de var mycket tacksamma för min uppmärksamhet och min tjänstvillighet med goda råd.

Ett annat trevligt resällskap ombord hade varit en indisk familj, som arbetade i Sverige och talade svenska. De hade också liksom jag råkat ut för missödet att bli avbokade i misstag, men därtill försvann halva deras bagage i Moskva. Det sista jag såg av dem var fadern som stod och grälade med hela Indira Gandhi-flygplatsens församlade personal, som alla var lika oskyldiga.

Min destination förde mig till *The Bus State Terminal*, där jag ville få tag i en buss till Pathankot norrut direkt. Emellertid lyckades några agenter för *"Friends Tour & Travels"* slå klorna i mig, de tog mig med upp på sitt rum och övertygade mig om att det enda kloka för mig var att ta deras kvällsbuss De Luxe så att jag kunde komma fram till Pathankot och Dalhousie på tisdagen. Deras argument var relevanta: om jag tog en buss direkt skulle jag komma för sent fram till Pathankot på kvällen för att

vare sig kunna resa vidare eller finna någon dräglig övernattnig. Deras buss skulle avgå 18.30. Väntetiden var bara åtta timmar.

Den tillbringades så förnuftigt som möjligt. Jag höll mig inom stationen, där jag mest satt och läste och varvade med lunch samt urinoarbesök, men min läsning stördes esomoftast av ett par skoputsarpojkar som insisterade på att få blanka mina sandaler. De tycktes inte vilja fatta, att grekiska sandaler blankar man inte. Samtidigt huserade där andra skojare, som en öron doktor som insisterade på att få peta alla väntande passagerare i öronen med nålar. Han var säkert mycket skicklig, men jag tackade nej.

Ögonblicket för avfärden inträffade. Vi fick till att börja med traska genom halva Old Delhi, vägleda av en agent, för att komma till rätt busshållplats. Just när bussen kom utbröt ovädret med åska och blixtar och dunder och brak. Hela bussresan förföljdes sedan av detta regniga stormväder och försenades därför betydligt. Trafikolyckor hade inträffat på vägen i ovädret, trafiken hade här och där fått läggas om, och bara att komma ut ur Delhi tog två timmar. På ett ställe hade en provisorisk enfilig bro anlagts då tydligen den gamla blivit bortförd av någon flodöversvämning: sådant är mycket vanligt i Indien.

Bussresan till Pathankot tog sammanlagt 15 timmar. När vi äntligen kom fram blev jag på grund av förseningen avsläppt vid landsvägen någonstans långt utanför staden i förlitan på att jag som skandinav utan svårighet skulle klara av att traska genom ovädret med mitt tunga bagage till bussterminalen var den nu låg någonstans. Som tur var dök det upp en cykelrickshaw som erbjöd sig att hjälpa mig och som till och med slog av på priset.

Även servicen vid bussterminalen var god. Jag fick genast min biljett till första buss med placering längst fram på plats ett. Det enda som inte fungerade som det skulle var vädret.

Detta blev oupphörligt sämre ju högre bussen steg i molnen. Efter fem timmar kom man fram till Dalhousie i ett kallt och jämmerligt tillstånd medan regnet öste ner.

Det blev en prövningarnas resa, och prövningarna hade en märkvärdig förmåga att torna upp sig under resans gång, kulminerande i en katastrof vid Teesta Bridge bortom Darjeeling, och ej ens därmed var prövningarna över. Trots alla strapatserna under Tibetresan i maj, så blev denna Indienresa värre och svårare genom synnerliga obehagliga överraskningar hela vägen och orättvisa slag under bältet, som nästan gjorde resans utmaningar väl magstarka för att kunna uthärdas.

(forts. i nästa nummer.)

Expedition Tibet maj '97 : del 5.

Till Gyantse och Shigatse.

Söndag den 11 maj började äventyret. I tre jeepar lämnade vi Lhasa för att bege oss upp mot Khamba La och Karo La. Vi hade en underbart otrolig tur med vädret. Det blåste kraftigt, och himlen var alldeles klar, så man såg alla de snöklädda bergen omkring den turkosfärgade sjön Jamdrok Tso, som lyste i de mest otroligt klarturkosblå färger: hela sjön gnistrade som en ädelsten. Emellertid störde kineserna

även denna glädje: kraftverket som stjal vatten från den heliga sjön (som saknar naturligt utlopp) är fullt utbyggt och i full gång, och det syns tydligt att stora delar av sjön blivit torrlagda. För att åtgärda detta problem planerar kineserna pumpa upp sötvatten från floden. Om så sker kommer Jamdrok Tso att förlora sina klara färger, för vilka den blivit så världsberömd, då dessa färger beror på en viss naturligt välbalanserad salthalt, som mycket lätt kan rubbas om Brahmaputras leriga sötvatten får blandas därmed.

På vägen passerade vi fyra tappra västerländska cyklister, tydligen på väg till Gyangtse över de höga passen. En var slut och bearbetades med massage av den andra, den tredje verkade trött, medan endast den fjärde trampade frimodigt på utan att ana hur långt hon hade kvar upp till 5000-meters-passets krön. Vi såg dem aldrig mera senare under resan, och deras vidare öden förblir höljda i dunkel.

Det hisnande vackra vädret följde med oss hela vägen över Karo La och över de sista passen före nedstigningen till Gyangtse, men där började kinesmardrömmen på nytt: hela den nedre delen av dalen var förstörd av omfattande kinesisk gruvsdrift. Det var ett fullständigt miljöhelvete. Vår guide bad oss uttryckligen att inte stanna och fotografera helvetet för att undvika politiska problem.

När vi kom fram till Gyangtse förvånades jag av att majoriteten då ville inta en kinesisk middag. Jag hade tveklöst föredragit den tibetanska Yak Restaurant men följde med majoriteten. Denna kinesiska middag var vattmig och föga mättande och dessutom dyr. Min princip är att i alla lägen i Tibet gynna allt tibetanskt och bojkotta allt kinesiskt, vilket tyvärr inte är möjligt att göra konsekvent. Men det är alltid positivt när man lyckas gynna något tibetanskt och när man lyckas bojkotta något kinesiskt.

Dagens enda malör var ett vinfiasko. I Lhasa hade jag köpt en flaska rödvin för 4 yuan, som vid öppnandet visade sig vara en mycket klibbig soyasås. Det var bara att skänka den till vår kock.

Vårt hotell i Gyangtse hette "*Hotel of Nationality*" och var tydligen den lokala mattfabrikens hotell. Vi hade en nattbio och Gyangtses nya kinesiska tivoli precis utanför fönstret, och mannen i rummet intill snarkade nästan sönder papperstapeterna. Likväl sov vi relativt gott, och den som fick nöjet att nödgas bege sig ut på nattpromenad till den öppna toaletten på taket kunde ovanför sig njuta av världens klaraste och rikaste stjärnhimmel.

På morgonen tog vi sedan staden i besittning. Först besökte vi Palkor Choide-klostret med Kumbum-stupan, där tre av oss besteg den översta byggnaden i klostret och ännu fler nådde upp i kronan av stupan. När man kom upp i den översta klosterbyggnaden bemöttes man av en häpnadsväckande syn: där stod en cykel parkerad i tempelförmaket, som någon måste ha burit ända upp och in i det översta klostret. Från dess terrass hade man en storslagen utsikt över staden, fortet och klostret, där det överst i Kumbum-stupan dansade en ensam munk i en sorts solitär morgonbön av det mera inspirerade slaget. Vi tog oss sedan alla upp till toppen av fortet, som ju höjer sig 70 meter över staden i en fantastisk fästningsarkitektur med tempel på toppen. Mycket hade gjorts för att restaurera fortet sedan senast, och bland annat hade det tillkommit ett anti-brittiskt museum med anledning av Younghusband-expeditionen 1904. Att ta del av de utförliga beskrivningarna på engelska av Younghusband-expeditionens brutala terrorism var intressantast ur grammatisk synpunkt: texterna tycktes avfattade på engelska men tydligen med kinesisk grammatik.

Gyangtse har lyckligtvis inte förändrats mycket. Merparten av staden är fortfarande tibetansk, och endast några nya kinesiska distrikt har tillkommit utanför infarten till staden. Där finns bland annat tivolit, som då kanske går på ström från Jamdrok Tso. De nya kinesiska kvarteren är muromhägnade och verkar koncentrationsläger och är väl mest konstruerade för att inhysa den nya gruvarbetarbefolkningen. Om gruvverksamheten i dalen ovanför Gyangtse längs vägen mot Lhasa fick vi veta, att de bryter kol. Det är den officiella versionen. Förmodligen gräver de efter uran och använder helst lokalbefolkning, men då denna hellre ägnar sig åt bön än åt arbete måste de använda kineser. Det gäller att arbetarna hålls okunniga om riskerna med uranbrytning. Hela området verkade tämligen kaotiskt och slarvigt, och förmodligen händer det olyckor. Men vilken kommunistisk ledning i Kina bryr sig om det?

Vi reste sedan på två timmar till Shigatse, varunder vi passerade ett ruinerat kloster och det restaurerade Drongtse. Framme i det sprudlande Shigatse hade vi underbar äntlig lunch klockan 16 i en tibetansk restaurang och gick sedan och shoppade. Några av oss återbesökte det eleganta Shigatse Hotel, vårt finaste hotell på förra resan. Mycket var förändrat där inne. Den kinesiska whiskyn för 7 yuan var borta och ersatt med Black Label och andra svindyra västerländska sorter. Även biljarden var borta med hela den avdelningen av hotellet, som ersatts med konferensrum. I lobbyn strålade en blodröd kineskommunistisk nationalfana. Vi stannade inte länge där inne.

Under ett besök på loppmarknaden råkade en av oss ut för ett smärre äventyr. Han råkade ut för en försäljerska som ville sälja en praktfull khampakniv till honom för 150 dollar. Den väldiga summan fångade hans intresse, så han beslöt att se hur långt ner han kunde pressa priset. De köpslog våldsamt och länge, och till sist hade han fått ner priset till 5 dollar. Då var han nöjd med utgången, tackade nej och gick. Rasande kastade hon då kniven efter honom, så att den nästan träffade honom.

Mot kvällen beslöt vi att vandra koran runt Tashilumpo. Vårt hotell "*The Fruit Orchard*" råkade ligga just mitt emot Tashilumpo, så det var mycket lämpligt. När vi kommit upp bakom Tashilumpo blev toppen av berget bakom klostret såpass frestande, att det blev omöjligt att inte ge sig upp dit. Klättringen var brant och blev brantare ju högre upp man kom, men när man väl nådde krönet med det stora röset var det en underbar naturupplevelse att få njuta av det tibetanska bergslandskapet i skymningssolen, nästan som när man var i Mussoorie. Där uppe hade man sällskap av falkar och tornsvalor, och när man sedan tog sig ner igen var det som en andlig befrielse utan motstycke, då man plötsligt var så lätt, så lätt, som om man nästan flög på egna vingar. Det kan man kalla den stora koran (pilgrimsvandringen) runt Tashilumpo.

Överallt ser man bilder på den falske (kinesiske) åttaårige gossen Panchen Lama. Även i Gyangtse såg man honom allmänt etablerad, medan den riktige av Dalai Lama bekräftade Panchen Lama hålls fången i Peking. Om kommunist-Kina plötsligt faller, upplöses och kollapsar (vilket mycket talar för att det kan göra) och kineserna då brådstörtat lämnar Tibet, så att Dalai Lama kan återinstalleras, kommer det att bli problem med Panchen Lama, såvida inte Dalai Lama beslutar att det kan finnas två Panchen Lama. (Det finns ju två Karmapa: en i Tsurpu och en i Sikkim. De var bara en, men tydligen har de separerat i två, och båda är accepterade.) Gudskelov ligger detta problem inte i nutiden utan i en okänd och osäker framtid.

(forts. i nästa nummer.)

Filmen "Sju år i Tibet".

Jean Jacques Annaud, känd från ett flertal fina filmer och främst "Björnen", har gjort den med Brad Pitt i huvudrollen och lyckats bra med ämnet. Sannsagan är koncist berättad med stor enkelhet och stramhet men även härlig humor, alla skådespelare gör goda insatser, och regissören har lagt ner stor omsorg på att få fram äktheten hos karaktärerna. Bäst är emellertid pojken som spelar Dalai Lama. John Williams har lyckats bra med musiken, som ger en försynt känsla av fromhet inför historien, och resultatet som helhet är djupt gripande och oförglömligt. Regissören får väl fram huvudpersonens arrogans och intressanta utveckling till en mera ödmjuk karaktär, hans vän Peter Aufschneiter, som stannar kvar och gifter sig med en tibetanska, gör båda ypperliga roller, liksom förrädaren bland ministrarna, Dalai Lamas moder och många andra. Filmen borde ses av alla, då den ger en ypperlig och autentisk helhetsbild av den tibetanska tragedin. Detta är kanske filmens stora mening och mission i världen, att kunna upplysa en bred publik om vad som faktiskt hände.

Vi hoppas kunna producera ytterligare ett nummer av Fritänkaren detta år, men man vet aldrig i dessa kaotiska och stressiga jultider hur saker och ting utfaller, så vi passar på nu redan att önska alla våra läsare allt gott inför hela midvintersäsongen med därtill hörande helger.

Allt gott,

önskar

den efter fem år alltjämt överskottsmaterialbelastade

Fritänkaren.

Kulturkalender december 1997.

- 1 : 110 år sedan Sherlock Holmes debuterade i "En studie i rött"
2 : 450 år sedan Hernando Cortéz dog, förstöraren av Tenochtitlan, det indianska Mexicos huvudstad.
- St Paul's Cathedral 300 år
- 55 år sedan den första atomklyvningskedjereaktionen utlöstes i Chicago av Enrico Fermi
3 : Joseph Conrad (Korzeniowski) 140 år
- 30 år sedan dr Christian Barnard utförde den första hjärtransplantationen
4 : Deanna Durbin 75 år ("Hundra man och en flicka" bl.a.)
5 : 125 år sedan "Marie Celeste" påträffades övergiven på Atlanten, ett olöst mysterium än idag. Skeppets last var alkohol.
6 : Finlands självständighet 80 år
10 : César Franck 175 år
13 : Heinrich Heine 200 år
- 150 år sedan "Wuthering Heights" av Emily Brontë publicerades
- 30-årsdagen av kung Konstantins exil från Grekland. Han försökte störta militärjuntan, misslyckades och tvingades i exil.
18 : Steven Spielberg 50 år
21 : Heinrich Böll 80 år
- Jane Fonda 60 år
22 : Dame Peggy Ashcroft 90 år
23 : 75 år sedan BBC inledde dagliga nyhetsrapporteringar
24 : Matthew Arnold 175 år
- Ava Gardner 75 år
27 : Louis Pasteur 175 år
- 70 år sedan Jerome Kerns "Teaterbåten" hade premiär
31 : Anthony Hopkins 60 år